

Alapfogalmak

- **Népességtudomány** (demográfia): A népségre vonatkozó jellemzők egy-egy meghatározott területen belüli alkalmazásával foglalkozó tudomány.
- **Népességföldrajz**: A társadalomföldrajz egyik ága, amely a népesség mennyiségi alakulásával, annak időbeli és térbeli változásaival, mozgásaival, életkori, foglalkozási, nemzetiségi, nyelvi, vallási összetételével foglalkozik.

I. A Föld népességének növekedése

A Föld népessége a kezdetektől gyarapszik és a növekedés üteme is gyorsul. A történelmi demográfiai adatok számításokon és becsléseken alapulnak, a világ népességének számáról viszonylag pontos adatok csak a XX. század második felétől állnak rendelkezésre. A becslések szerint az újkőkor (neolitikum) kezdetén (Kr.e. 10000 körül) a világ népessége kb. 5 millió fő lehetett. A kezdetektől 1985-ig a Föld népessége tízszer duplázódott meg és az egyes kétszereződések között egyre rövidebb idő telt el. Míg az első megduplázódáshoz még kb. 3000 év kellett (Kr.e. 10000 - Kr.e. 7000), az utolsóhoz már csak 35 év volt szükséges (1950 - 1985). A XX. század második felében a világ népességének átlagos évi növekedési üteme 1,7-2,0 %.

időszakasz dátuma	időszakasz hossza (év)	népességszám a szakasz elején (millió fő)	népességszám a szakasz végén (millió fő)	népességnövekedés (millió fő)
Kr.e. 10000- Kr.e. 7000	3000	5	10	5
Kr.e. 7000- Kr.e. 4500	2500	10	20	10
Kr.e. 4500- Kr.e. 2500	2000	20	40	20
Kr.e. 2500- Kr.e. 1000	1500	40	80	40
Kr.e. 1000- Kr. születése	1000	80	160	80
Kr. születése- 900	900	160	320	160
900-1700	800	320	600	280
1700-1850	150	600	1200	600
1850-1950	100	1200	2500	1300
1950-1985	35	2500	5000	2500

1. táblázat: A világnépesség megkétszereződési szakaszai

év	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990	1995	2000
népesség (millió fő)	2516	2751	3019	3336	3698	4079	4448	4851	5292	5770	6200

2. táblázat: A világ népességének alakulása 1950-2000

Természetes szaporodás: az élveszületések és halálozások számának különbsége. Ezeket az adatokat ezrelékben (‰) szokták megadni, ami az 1000 főre jutó értékeket jelenti.

Pl: Ha az ország népessége 18 millió fő, az élveszületések száma 450 ezer fő, a halálozások száma 120 ezer fő, akkor:

- természetes szaporodás = $450.000 - 120.000 = 330.000$ fő
ezrelékben kifejezve:
- élveszületések aránya: $\frac{450.000}{18.000.000} \cdot 1000‰ = 25‰$

$$X = 25‰$$

az előző mintájára:

- halálozások aránya: $\frac{120.000}{18.000.000} \cdot 1000‰ = 6,6‰$
- természetes szaporodás: $25‰ - 6,6‰ = 18,3‰$

Az emberiség történelme során három olyan fontosabb időszak volt, amikor a népesség intenzívebben nőtt:

- Kr.e. 10000 körül, a neolit forradalom idején, amikor a gyűjtögető-vadászó életmódot felváltotta a mezőgazdasági termelés és ezzel összefüggésben megkezdődött a letelepedés. Az állandó települések kialakulása és a mezőgazdasági termelésből adódó biztonságosabb megélhetés a népesség intenzív növekedését eredményezte.
- A XVIII. század közepétől az ipari forradalom nyomán javuló életfeltételek, közegészségügyi ellátás, a visszaszoruló gyermekhalandóság, a növekvő várható élettartam Nyugat-Európában a népességszám ugrásszerű emelkedését eredményezte (első demográfiai forradalom).
- A XX. század második felében az ipari forradalom vívmányai a fejlődő országokban is elterjedtek, így itt is javultak az életkörülmények, a közegészségügyi ellátás, ezáltal a halálozások jelentős mértékben csökkentek, viszont a születések száma továbbra is magas maradt. Mindezek következtében egy addig nem tapasztalt mértékű népességnövekedés zajlott (zajlik) le ezeken a területeken, például Kelet-Ázsiában, Afrikában (második demográfiai forradalom). Ez a világ népességének robbanásszerű növekedését eredményezte, amit népességrobbanásnak nevezünk.

A népességnövekedés történelmi szakaszai:

(Az évszámok a fejlett országokra, elsősorban Nyugat-Európára vonatkoznak)

1. Átmenet előtti szakasz (a XVIII. századig): születési arány magas, halálozási arány magas, várható élettartam alacsony $\Rightarrow$ lassú növekedés.
2. Demográfiai átmenet első szakasza (1780-1880): születési arány magas, halálozási arány csökken, várható élettartam növekszik $\Rightarrow$ gyorsuló népességnövekedés.
3. Demográfiai átmenet második szakasza (1880-1950): születési arány csökken, halálozási arány tovább csökken, várható élettartam tovább növekszik $\Rightarrow$ a népesség gyarapodása mérséklődik.
4. Átmenet utáni szakasz (1950-2000): születési arány alacsony, halálozási arány alacsony, várható élettartam magas $\Rightarrow$ a népesség növekedése lelassul, esetleg csökkenésbe vált át.

A fejlődő országokban a demográfiai átmenet időszaka később következett be, a XX. század második felében még mindig magas a születések száma és ez csak lassan mérséklődik, ugyanakkor a halálozási arány lecsökkent. Ez okozza a népességrobbanást. A világ népessége így csak később jut majd el az alacsony születési és halálozási arányú stagnálás állapotába. A prognózisok szerint a XXI. század végén 10 milliárd körül fog stagnálni a világ népessége.